

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡΙΘ. 70

Π Ε Λ Λ Α
Ι

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

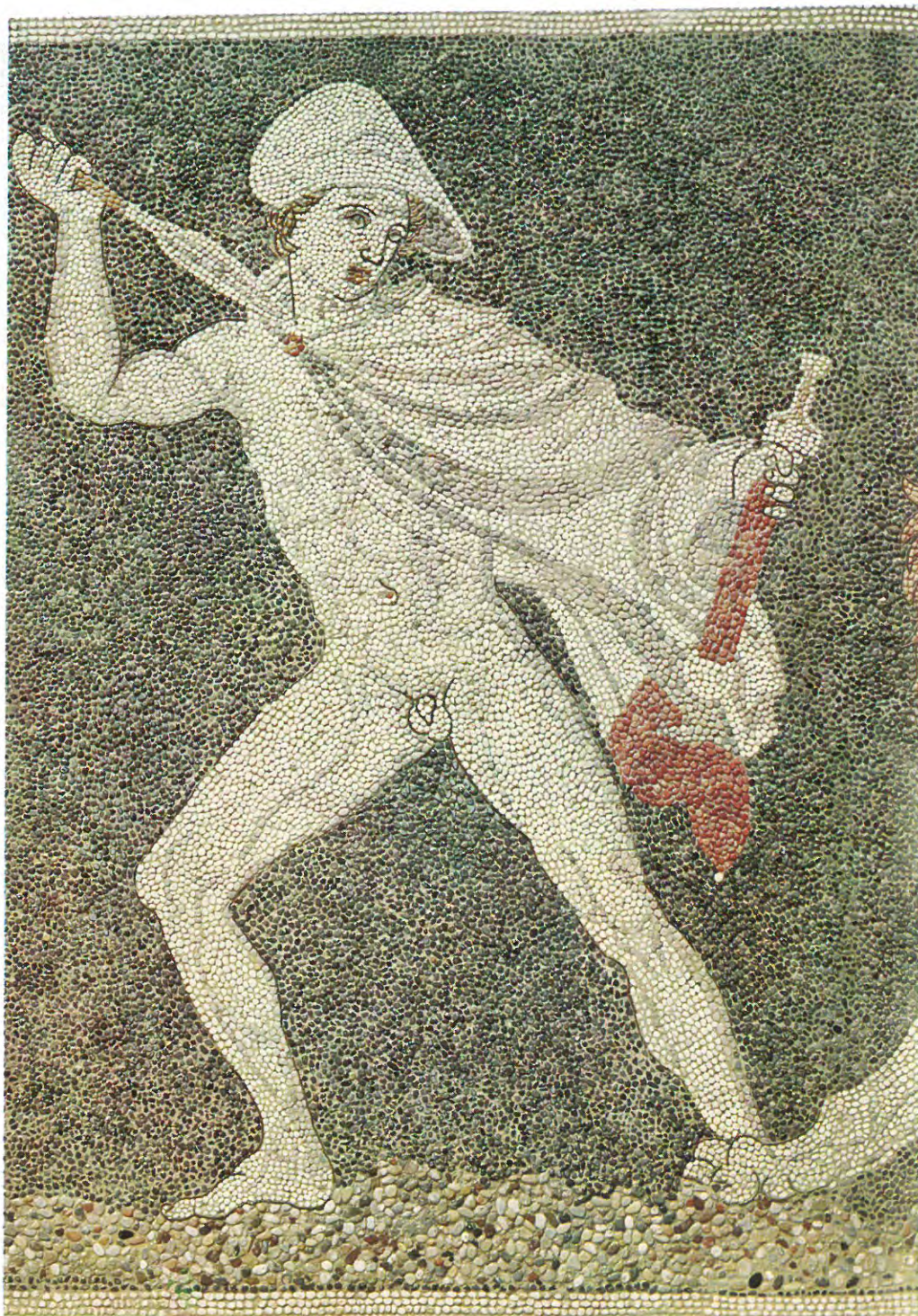
Υ Π Ο

ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ,

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1971

Π Ε Λ Λ Α
I

Ἡ μορφή τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ μετὰ τὴν παράστασιν κυνηγίου λέοντος.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡΙΘ. 70

Π Ε Λ Λ Α

Ι

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

ΥΠΟ

ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ - ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΑ,

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1971

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

Τακτικός Καθηγητής τῆς Ἀρχαιολογίας

Ἐνεκρίθη κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς 5/5/1969

«Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑπόδηλοι τὴν ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως» (Νόμος 5343/1932 ἄρθρον 202 § 2).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ	ζ'
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	θ'
ΜΕΡΟΣ Α΄:	
Είσαγωγή	
1. Ἡ περιοχὴ τῆς Πέλλης σήμερον	1-2
2. Ἱστορικὸν τῶν ἀνασκαφῶν	2-4
Γεωγραφία	
1. Προϊστορικὴ περίοδος καὶ πρῶτοι ἱστορικοὶ χρόνοι	5-7
2. Κλασσικὴ ἐποχὴ (5ος π.Χ. αἰ. - μέσα 4ου π.Χ. αἰ.) ...	7-10
3. Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι (μέσα 4ου π.Χ. αἰ. - 168 π.Χ.) ..	10-13
4. Ρωμαϊκὴ περίοδος (168 π.Χ. - 395 μ.Χ.)	13-17
5. Βυζαντινοὶ χρόνοι (395 - 1453)	17-18
6. Μεταβυζαντινὴ περίοδος - νεώτεροι χρόνοι (1453 - 1970) .	18-24
Τὸ ὄνομα τῆς πόλεως	
1. Ἐπισκόπησις τῶν κατὰ καιροὺς ὀνομάτων τῆς Πέλλης ..	25-26
2. Ἑτυμολογικὰ προβλήματα περὶ τὴν ὀνομασίαν «Πέλλα» .	27-36
Θρησκεία καὶ μῦθοι	
1. Εἰσαγωγή	37
2. Τὰ περὶ τῶν εἰς τὴν Πέλλαν λατρευῶν προβλήματα ...	37-38
3. Θεοὶ καὶ ἥρωες	38-51
4. Μῦθοι	51-54
Οἰκοδομήματα	55-63
Τέχνη καὶ λόγος	
1. Εἰσαγωγή	64
2. Τέχνη	64-68
3. Προσωπικότητες σχετιζόμεναι πρὸς τὴν Πέλλαν	68-69
Προσωπογραφία	70-80
Ἱστορία	
1. Προϊστορικὴ περίοδος καὶ πρῶτοι ἱστορικοὶ χρόνοι	81-83
2. Κλασσικὴ ἐποχὴ (5ος π.Χ. αἰ. - μέσα 4ου π.Χ. αἰ.) ..	83-87

3. Ἑλληνιστικοὶ χρόνοι - Ρωμαϊκὴ περίοδος (μέσα 4ου π.Χ. αἰ. - 395 μ.Χ.)	87-93
4. Βυζαντινοὶ χρόνοι (395 - 1453)	93-96
5. Μεταβυζαντινὴ περίοδος - νεώτεροι χρόνοι (1453 - 1970).	96-97

ΜΕΡΟΣ Β΄:

Κείμενα	101-135
Ἐπιγραφαὶ	137-147
Μελέτιος καὶ Περιηγηταὶ	149-195

ΜΕΡΟΣ Γ΄:

Summary	199-209

Βιβλιογραφία

1. Ἀνά κεφάλαιον	210-216
2. Γενικὴ βιβλιογραφία	216-220
Κατάλογος τῶν κειμένων	221-231
Κατάλογος τῶν ἐπιγραφῶν	232-236
Περιηγηταὶ	237
Κατάλογος τῶν ἐκ τῶν περιηγητῶν καὶ τοῦ Με- λετίου περικοπῶν	238-239
Δημοσιεύσεις ἀνασκαφικῶν ἀποτελεσμάτων	239
Νομισματικὰ ἐγχειρίδια	239-240
Κατάλογος πινάκων	241-242
Κατάλογος ἐγχρώμων πινάκων	242
Εὔρετῆριον Μέρους Α΄	243-252
Εὔρετῆριον Μέρους Β΄	253-257

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

AA	Archäologischer Anzeiger
AΔ	Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον
AE	Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
AJA	American Journal of Archaeology
AM	Athenische Mitteilungen
BAEGE	W. Baege, De Macedonum Sacris, Halle 1913
BSt.	Balkan Studies
BSt. 4, 1963	Ph. Petsas, A Few Examples of Epigraphy from Pella, BSt. 4, 1963
BERVE	H. Berve, Das Alexanderreich auf Prosopographischer Grundlage, München 1926, τόμ. II
BMC	British Museum Catalogue
BSA	Annual of the British School at Athens
BCH	Bulletin de Correspondance Hellénique
CIG	Corpus Inscriptionum Graecarum
CSHB	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
DEL.	Delacoulonche, Mémoire sur le berceau de la puissance Macédonienne des bords de l'Haliaemon et ceux de l'Axius. Archives des Missions scientifiques et littéraires VIII, 1859
ΔΗΜΙΤΣΑΣ	M. Δημίτσας, Μακεδονικά III, 'Η Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις καὶ μνημείοις σφζομένοις, Ἀθήνησι 1896
ΕΕΦΣΑ	Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
EM	Ἐτυμολογικὸν τὸ Μέγα
FdD	Fouilles de Delphes
FGrHist	F. Jacoby, Die Fragmente der Griechischen Historiker
FHG	C. et T. Müller, Fragmenta Historicorum Graecorum
FRANZIUS	J. Franzius, Inscriptiones Graecae, editae et ineditae, Annali dell' Instituto Archeologico 19, Paris 1847
GAEBLER	H. Gaebler, Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia, Berlin 1935, τόμ. II
HN	V. Head, Historia Numorum, Oxford 1911
HOFFMANN	O. Hoffmann, Die Makedonen, Göttingen 1906
ILN	Illustrated London News
IG	Inscriptiones Graecae
JHS	Journal of Hellenic Studies
KALLÉRIS	J. Kalléris, Les Anciens Macédoniens, Athènes 1954, τόμ. I
KAN.	Δ. Κανατσούλης, Μακεδονική Προσωπογραφία, Μακεδονικά 7, 1966 - 67

KANATSOYΔΗΣ	Δ. Κανατσούλης, Μακεδονική προσωπογραφία, 'Ελληνικά παράρτ. 8, Θεσσαλονίκη 1955
KOYMANOYΔΗΣ	Στ. Κουμανούδης, 'Αττικῆς ἐπιγραφὰ ἐπιτύμβιοι, 'Αθήναι 1871
LE BAS	P. Le Bas - H. Waddington, Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure, Paris 1870 - 1876, τόμ. II
LOEVIUS et ROSSIUS	Loevius et Rossius, Kleinasien und Deutschland, 1850
MEE	Μεγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαιδεία
ΠΑΑ	Πρακτικά 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν
ΠΑΕ	Πρακτικά 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας
RE	Real - Encyclopädie Pauly - Wissowa
Rev. Arch.	Revue Archéologique
REG	Revue des Études Grecques
SGDI	Sammlung der griechischen Dialect - Inschriften
SELTMANN	Ch. Seltmann, Greek Coins, London 1960
STRUCK	A. Struck, Makedonische Fahrten II, Makedonische Niederlande, Sarajevo 1908
SMA	Studies in Mediterranean Archaeology
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
Syll. ³	Dittenberger Sylloge, 3η έκδοσις
TEXIER	Ch. Texier, Description d'Asie Mineure, Paris 1849, τόμ. III
ZfN	Zeitschrift für Numismatik
ZONF	» » Ortsnamen - Forschung

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ παρὼν τόμος ἀποτελεῖ εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς Πέλλης. Ἀντικείμενον τῆς ἐρεῦνης ἦσαν ἀρχικῶς αἱ φιλολογικαὶ καὶ αἱ ἐπιγραφικαὶ μαρτυραὶ ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται τὸ κύριον τμῆμα τῆς παρούσης δημοσιεύσεως. Ἐκρίθη ὁμως προτιμότερον, ἀπὸ τοῦ ἰδιαιτέρου ὑπομνηματισμοῦ τῶν μαρτυριῶν τούτων, αἱ ἐξ αὐτῶν προερχόμεναι πληροφορίαι ἐν συνάρτησει πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν νὰ ἐκτεθοῦν συνολικῶς, ὥστε νὰ παρουσιασθοῦν σαφέστερον τὰ πρὸς τὴν Πέλλαν συνδεόμενα προβλήματα. Ἦτο ἀναπόφευκτον, ἕνεκα τῆς πενιχρότητος τῶν εἰδήσεων καὶ τοῦ ὑπολειπομένου ἀκόμῃ πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφικοῦ ἔργου, νὰ διατυπωθοῦν ὑποθέσεις, πολλαὶ τῶν ὁποίων μὲ τὴν πρόοδον τῶν ἐργασιῶν πιθανὸν νὰ μὴ ἀποδειχθοῦν ὀρθαί. Τὸ σύνολον τῆς μελέτης διηρέθη εἰς τρία μέρη.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐξετάζονται κατὰ εἰδικὰς ἐνότητας τὰ ποικίλα θέματα καὶ ἐκτίθενται ἐν συντομίᾳ αἱ ἀπόψεις τῶν περὶ αὐτὰ ἀσχοληθέντων ἐρευνητῶν. Ἰδιαιτέρα σημασία ἐδόθη εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς Γεωγραφίας, τὸ ὁποῖον καὶ ἐτέθη εἰς τὴν ἀρχὴν, ἕνεκα τῆς ριζικῆς μεταβολῆς τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Πέλλης ἡ ἀποξήρανσις τῆς λίμνης τῶν Γιανισσῶν, τῆς ἀρχαίας Λουδίας λίμνης. Διὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς λόγον ἐκρίθη σκόπιμον νὰ προστεθοῦν εἰς τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας καὶ περικοπαὶ ἐκ τῶν περιηγητῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, διότι οὗτοι ἔσχον πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ περιέγραψαν εἰκόνα τῆς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος εἶχε παραμείνει περίπου ἀναλλοίωτος, σήμερον ὁμως, ἕνεκα τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης, εἶναι πλέον ἀνύπαρκτος.

Εἰς τὸ δεύτερον καὶ κύριον μέρος, πλὴν τῶν προαναφερθεισῶν περικοπῶν ἐκ τῶν περιηγητῶν, συνεκεντρώθησαν ἅπασαι αἱ περὶ Πέλλης μαρτυραὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν, ὡς καὶ αἱ τῶν τῆς βυζαντινῆς περιόδου. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς δὲν περιελήφθησαν ἐκεῖναι διὰ τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀπολύτως βέβαιον ὅτι προέρχονται ἐκ Πέλλης, ὡς καὶ αἱ ἑλλιπεῖς, αἱ μὴ προσφέρουσαι θετικὴν τινα μαρτυρίαν. Εἰς μίαν γενικὴν κατηγορίαν (3ου - 2ου π.Χ. αἰ.) συγκατελέγησαν αἱ σήμερον ἀπολεσθεῖσαι ἢ μὴ ἀκριβῶς χρονολογηθεῖσαι ἐπιγραφαί, αἱ ὁποῖαι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνήκουν εἰς τὴν περίοδον ταύτην. Τέλος, δὲν περιελήφθησαν εἰς τὰς μαρτυρίας τὰ νομίσματα, τινὰ τῶν ὁποίων ἀπλῶς ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς πηγαί. Τὰ αὐτὰ ἰσχύουν καὶ διὰ τὰ ἐπὶ κεραμίδων σφραγίσματα.

“Απασαι αἱ μαρτυρίαι παρετάχθησαν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τῶν γεγονότων, ἐντὸς ἐκάστης δὲ χρονολογικῆς ἐνότητος κατ’ ἀλφαβητικὴν σειρὰν τῶν συγγραφέων ἢ ἐκδοτῶν καὶ τῶν μουσείων προκειμένου περὶ τῶν ἐπιγραφῶν.

Εἰς τὸ τρίτον μέρος περιλαμβάνονται ἡ βιβλιογραφία, κατάλογοι βοηθητικοὶ διὰ τὰ ἐπὶ μέρους θέματα, τὰ εὐρετήρια καὶ οἱ πίνακες.

Βαθυτάτην ὑποχρέωσιν αἰσθάνομαι πρὸς τὸν κ. Χαράλαμπον Μακαρόναν, καὶ διότι ἀνέθεσε εἰς ἐμὲ τὸ παρὸν θέμα, ἀλλὰ καὶ διότι παρέσχε τὴν ἄδειαν πρὸς χρησιμοποίησιν καὶ μελέτην τοῦ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Πέλλης ὕλικου. Τὸν εὐχαριστῶ ἐπίσης διὰ μέγα μέρος τῶν φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἔθεσε εἰς τὴν διάθεσίν μου, ὡς καὶ διὰ τὸ ὅλον ἀπ’ ἀρχῆς ἐνδιαφέρον του.

Θερμοτάτας εὐχαριστίας ὀφείλω εἰς τὸν καθηγητὴν μου κ. Νικόλαον Κοντολέοντα, ἀφ’ ἑνὸς μὲν διὰ τὴν εὐγενῆ προθυμίαν του νὰ ἐγκρίνη τὸ θέμα καὶ νὰ εἰσηγηθῇ τοῦτο εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀφ’ ἑτέρου δὲ διὰ τὸ ἐνδιαφέρον του καὶ τὴν πολύτιμον καθοδήγησιν.

Ἐπίσης εὐχαριστῶ θερμῶς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν διότι ἐνέκρινε τὴν ἐργασίαν ταύτην ὡς ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορία διατριβήν.

Πρὸς τὰ μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καὶ ἰδίᾳ τὸν Γενικὸν Γραμματέα αὐτῆς καθηγητὴν κ. Ἀναστάσιον Ὁρλάνδον ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνην μου διότι εὐηρεστήθησαν νὰ ἀναλάβουν τὴν δημοσίευσιν τῆς παρούσης μελέτης ἀποφασίζομένου συγχρόνως νὰ ἀποτελέσῃ αὕτη τὸν πρῶτον τόμον τῆς συνολικῆς δημοσιεύσεως τῶν Ἀνασκαφῶν τῆς Πέλλης, τὴν ὁποίαν οὕτω γενναιοφρόνως ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἢ Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας μὲ τὴν πρόθυμον συναίνεσιν τῆς Ὑπηρεσίας τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Πέλλης.

Εὐχαριστῶ, τέλος, τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας διὰ τὴν πάσης φύσεως βοήθειαν τὴν ὁποίαν προσέφερε.

Δ. Π. Δ.